

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

چند روایت در باب سلام بخوانم تا ببینیم ائمه علیهم السلام در زمینه‌ی تأویل سلام چه فرموده‌اند؛ تا بعد از آن اندکی وارد شرح بیشتر سلام شویم.

از امیرالمؤمنین علیه السلام روایت است که حضرت فرمودند: «تَأْوِيلُ قَوْلِكَ: السَّلَامُ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَةُ اللَّهِ وَبَرَكَاتُهُ تَرْحَمُ عَنِ اللَّهِ سُبْحَانَهُ» تأویل این سخن تو که در پایان نماز می‌گویی: «السَّلَامُ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَةُ اللَّهِ وَبَرَكَاتُهُ»؛ ترحمی و رحمتی از جانب خدای سبحان است. «فَمَعْنَاهَا هَذِهِ أَمَانٌ لَكُمْ مِنْ عَذَابِ يَوْمِ الْقِيَامَةِ»^۱ و معنای آن، این است که خدا فرد نمازگزاری را که نماز او به پایان رسیده است، از عذاب روز قیامت امان می‌بخشد. پس این سلام از جانب خداست و از بالا آمده است و امانی از جانب خدا، از عذاب روز قیامت برای شخص نمازگزار است.

روایت دوم از علی بن موسی الرضا علیه السلام است. چون ما در تکبیرة الاحرامی که در آغاز نماز می‌گوییم، توجه و سخن گفتن با غیر خدا را بر خود حرام می‌کنیم؛ آن تکبیر تحریم است. با سلام پایان نماز سخن گفتن و توجه ما با خلق حلال می‌شود. پس این تحلیل و حلال شدن است. امام رضا علیه السلام فرمودند: «إِنَّمَا جُعِلَ التَّسْلِيمُ تَحْلِيلَ الصَّلَاةِ وَ لَمْ يُجْعَلْ بَدَلُهَا تَكْبِيرًا أَوْ تَسْبِيحًا أَوْ ضَرْبًا آخَرَ». سلام در پایان نماز، مایه‌ی حلال شدن و تحلیل شد و به جای سلام، تکبیر یا تسبیح گفتن و یا چیز دیگری قرار داده نشد. چرا برای خروج از نماز سلام دهید؟ حضرت فرمودند: «لِأَنَّ لَمَّا كَانَ الدُّخُولُ فِي الصَّلَاةِ تَحْرِيمَ الْكَلَامِ لِلْمَخْلُوقِينَ وَ التَّوَجُّهَ إِلَى الْخَالِقِ كَانَ تَحْلِيلُهَا

^۱ مجلسی، بحار، ج ۸۱، ص ۲۵۴ و محدث نوری، مستدرک الوسائل، ج ۴، ص ۱۰۸.

كَلَامَ الْمَخْلُوقِينَ وَ الْإِنْتِقَالَ عَنْهَا وَ ابْتِدَاءَ الْمَخْلُوقِينَ فِي الْكَلَامِ أَوَّلًا بِالتَّسْلِيمِ»^۲ علتش این است که حرام شدن سخن گفتن با مخلوق و توجه مطلق به خالق در آغاز نماز و با تکبیرة الاحرام صورت گرفت. حلال شدن توجه به مخلوق، سخن گفتن با مخلوق و انتقال از حالت حرمت به حالت حلیت با چیزی مقرر شد که انسان‌ها هم وقتی به هم می‌رسند، به هم توجه می‌کنند و می‌خواهند سخنشان را آغاز کنند، با آن آغاز می‌کنند و آن سلام است. به این علت در پایان نماز سلام مقرر شده است.

حدیث سوم: «عَنِ الْمُفَضَّلِ بْنِ عُمَرَ قَالَ: سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ» مفضل بن عمر که از اصحاب بزرگوار امام صادق علیه السلام است؛ می‌گوید: من از امام صادق علیه السلام پرسیدم: «عَنِ الْعَلَّةِ الَّتِي مِنْ أَجْلِهَا وَجِبَ التَّسْلِيمُ فِي الصَّلَاةِ» به چه علت سلام دادن در نماز واجب شد؟ «قَالَ لِأَنَّهُ تَحْلِيلُ الصَّلَاةِ» حضرت فرمودند: به خاطر اینکه سلام سبب حلال شدن است. بعد از اینکه در ورود به نماز با تکبیرة الاحرام (سخن گفتن با غیر خدا) تحریم شد، سلام مایه‌ی تحلیل و حلال شدن است.

در این روایت یک ادب سلام دادن را هم یاد می‌گیرید. گفته‌ایم که هنگام تشهد، نمازگزار به‌گونه‌ای می‌نشیند که قسمت عمده‌ی وزن او روی پای چپش قرار می‌گیرد و معنای آن را هم اشاره کرده‌ایم، که به این معنا است که بر باطل مسلط شده و حق را حاکم کرده است. به همین علت در نشستن به نحوی به سمت راست تمایل پیدا می‌کند. پس از تشهد، هنگام سلام دادن علاوه بر این تمایل، صورت خود را هم، نه به‌طور کامل که از قبله رو

۲. حرّ عاملی، وسائل الشیعة، ج ۶، ص ۴۱۷ و مجلسی، بحار، ج ۸۲، ص ۳۰۷ و صدوق، علل الشرایع، ج ۱، ص ۲۶۲.

بگرداند؛ بلکه اندکی به سمت راست و به نقطه‌ای که به تعبیری که در این روایت آمده است، «شَدَقَيْن» یا «شِدْقَان» نام دارد، متمایل می‌کند. «شَدَقَيْن» یا «شِدْقَان» انتهای فک انسان است. در ادامه‌ی روایت می‌خوانید: عُلَّتْ آن هم این است که ملائکه‌ای که برای ثبت اعمال، بر ما گمارده شده‌اند، بر دو شانهِی ما نشسته‌اند و گویا سرشان متمایل به این دو سمت است. شاید هم این میل به جانب انتهای فک راست به خاطر این باشد که عمده‌ی چیزهایی که از انسان می‌نویسند، سخن‌هایی است که از او سر می‌زند؛ چون روایت داریم که پیغمبر اکرم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمودند: آیا جز درویده‌های زبان است که انسان را به رو در دوزخ می‌افکنند؟^۳ پس بیشترین چیزی که از انسان‌ها ثبت می‌شود، حرف‌هایشان است و لذا این دو ملکی که سمت راستی نیکی‌ها را می‌نویسد و سمت چپی بدی‌ها را، یک‌مقدار سرشان را متمایل به «شَدَقَيْن» می‌کنند.

مفضل بن عمر گفت: «قُلْتُ فَلَايَ عَلَاةٍ يُسَلِّمُ عَلَى الْيَمِينِ وَ لَا يُسَلِّمُ عَلَى الْيَسَارِ» به چه علت در نماز سلام‌دهنده به سمت راست متمایل است؛ به سمت راست سلام می‌دهد و توجه او به آن سمت است و به سمت چپ نیست؛ درحالی که دو ملک موکل، یکی بر شانهِی راست و دیگری بر شانهِی چپ نشسته‌اند؟ «قَالَ: لِأَنَّ الْمَلَكَ الْمُوَكَّلَ الَّذِي يَكْتُبُ الْحَسَنَاتِ عَلَى الْيَمِينِ وَ الَّذِي يَكْتُبُ السَّيِّئَاتِ عَلَى الْيَسَارِ وَ الصَّلَاةُ حَسَنَاتٌ؛ لَيْسَ فِيهَا سَيِّئَاتٌ فَلِهَذَا يُسَلِّمُ عَلَى الْيَمِينِ دُونَ الْيَسَارِ» حضرت فرمودند: به خاطر اینکه ملکی که اعمال نیک را می‌نویسد، بر شانهِی راست انسان نشسته است و ملکی که اعمال بد انسان را می‌نویسد، بر شانهِی چپ او؛ و تمام نماز حسنه و نیکی است؛ لذاست که نمازگزار بر ملکی که مشغول نوشتن حسنات نماز است،

^۳. کلینی، کافی، ج ۲، ص ۱۱۵ و حرّ عاملی، وسائل الشیعة، ج ۱۲، ص ۱۹۱ و مجلسی، بحار، ج ۶۸، ص ۳۰۳ و ج ۷۴، ص ۸۸.

سلام می کند و به ملکی که سمت چپ است، توجهی نمی کند. (توجه نمی کند؛ نه اینکه سلام نمی کند. در ادامه‌ی روایت می بینید.) «قُلْتُ فَلِمَ لَا يُقَالُ السَّلَامُ عَلَيْكَ وَ الْمَلِكُ عَلَى الْيَمِينِ وَاحِدٌ وَ لَكِنْ يُقَالُ السَّلَامُ عَلَيْكُمْ» مفضل بن عمر می گوید: من به حضرت صادق عَلَيْهِ السَّلَامُ عرض کردم: اگر سلام فقط به ملک سمت راست است؛ که حسنات را می نویسد؛ او که یک نفر است و باید به او گفت: «السَّلَامُ عَلَيْكَ»؛ چرا به صیغه‌ی جمع می گوییم: «السَّلَامُ عَلَيْكُمْ»؟ «قَالَ لِيَكُونَ قَدْ سَلَّمَ عَلَيْهِ وَ عَلَى مَنْ عَلَى الْيَسَارِ» حضرت فرمودند: به خاطر اینکه نمازگزار به آن که در سمت راست او و دیگری که سمت چپ اوست، به هر دو ملک سلام می دهد. ملکی هم که سمت چپ نشسته است، فرشته‌ی معصوم الهی و والامقام است و نمازگزار به او هم سلام می دهد. «وَ فَضَّلَ صَاحِبُ الْيَمِينِ عَلَيْهِ بِالْإِيمَاءِ إِلَيْهِ» منتهی^۱ با اشاره‌ی به ملکی که سمت راست است، یک نوع فضیلت، برتری و توجه بیشتری را به او اختصاص می دهد و الا سلام به هر دو ملک است. «قُلْتُ: فَلِمَ لَا يَكُونُ الْإِيمَاءُ فِي التَّسْلِيمِ بِالْوَجْهِ كُلِّهِ وَ لَكِنْ كَانَ بِالْأَيْفِ لِمَنْ يُصَلِّي وَحْدَهُ وَ بِالْعَيْنِ لِمَنْ يُصَلِّي بِقَوْمٍ؟» مفضل بن عمر می گوید: از امام صادق عَلَيْهِ السَّلَامُ سؤال کردم: چرا اشاره‌ی در سلام با رو برگرداندن کامل به سمت آن ملک اتفاق نمی افتد؟ بلکه اگر فرد نماز فرادی^۱ می خواند، بینی او کمی به سمت راست متمایل می شود و اگر امام است و نماز جماعت می خواند، با چشم خود اندکی نگاهش را به سمت راست منحرف می کند؛ اما رویش را از قبله به سمت آن ملک بر نمی گرداند؟ پرسیدم چرا این گونه است؛ که با تمام صورت، به ملک سمت راست توجه نمی شود؟ «قَالَ: لِأَنَّ مَقْعَدَ الْمَلَائِكَةِ مِنْ ابْنِ آدَمَ الشُّدْقَيْنِ [الشُّدْقَانِ] فَصَاحِبُ الْيَمِينِ عَلَى الشُّدْقِ الْأَيْمَنِ وَ تَسْلِيمُ الْمُصَلِّي عَلَيْهِ لِيُثَبَّتَ لَهُ صَلَاتُهُ فِي صِحْفَتِهِ» امام صادق عَلَيْهِ السَّلَامُ فرمودند: علت اینکه اگر نمازگزار نماز فرادی^۱ می خواند، کمی بینی خود را از حالت رو به قبله،

به سمت راست برمی گرداند و اگر امامت جماعت را به جا می آورد، اندکی چشم خود را به سمت راست متمایل می کند؛ این است که دو ملکی که مأمور ثبت اعمال انسان هستند، روی «شَدَقَيْنِ» جا دارند؛ یعنی روی دوش فرد نشسته اند و سرشان متمایل به دو انتهای فکّ او است. سر صاحب یمین (یعنی ملکی که در سمت راست نشسته است) به سمت انتهای فکّ سمت راست شخص متمایل است و سر ملکی هم که برای ثبت کردن اعمال بد روی شانه‌ی چپ نشسته است، به سمت انتهای فکّ سمت چپ انسان متمایل است. تسلیم و سلام دادن نمازگزار به سمت راستی است؛ لذا توجّه خود را یا با چشم و یا با بینی، کمی به سمت ملک سمت راست کرده و به آن متمایل شده است؛ تا این ملک نماز گزار را در صحیفه‌ی اعمال او بنویسد. «قُلْتُ: فَلِمَ يُسَلِّمُ الْمَأْمُومُ ثَلَاثًا» می گوید پرسیدم: چرا مأموم که به امام اقتدا کرده است، سه بار سلام می دهد؟ «قَالَ: تَكُونُ وَاحِدَةً رَدًّا عَلَى الْإِمَامِ» حضرت فرمودند: به خاطر اینکه کسی که اقتدا کرده است، اولین سلامی که می دهد، جواب سلام امام جماعت را می دهد. او گفته است: «السَّلَامُ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَةُ اللَّهِ وَبَرَكَاتُهُ»؛ این هم می گوید: «السَّلَامُ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَةُ اللَّهِ وَبَرَكَاتُهُ». «وَتَكُونُ عَلَيْهِ وَعَلَى مَلَائِكِهِ» و همین طور در سلام اول بر او و بر دو ملک او که مأمور ثبت اعمال او هستند، سلام می دهد. «وَتَكُونُ الثَّانِيَةَ عَلَى مَنْ عَلَى يَمِينِهِ وَ الْمَلَائِكِينَ الْمُؤَكَّلِينَ بِهِ» کسی که در صفوف نماز جماعت سلام می دهد، سلام دوم را به نمازگزار سمت راستی خود و به دو ملکی که بر او گمارده شده اند، می دهد. «وَتَكُونُ الثَّلَاثَةَ عَلَى مَنْ عَلَى يَسَارِهِ وَ مَلَائِكِهِ الْمُؤَكَّلِينَ بِهِ» و سومین بار هم که می گوید: «السَّلَامُ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَةُ اللَّهِ وَبَرَكَاتُهُ»، به شخص یا اشخاصی که در صف نماز جماعت، سمت چپ او نشسته است و بر دو ملکی که بر او گمارده شده اند، سلام می دهد. «وَمَنْ لَمْ يَكُنْ عَلَى يَسَارِهِ أَحَدٌ لَمْ يُسَلِّمْ عَلَى يَسَارِهِ إِلَّا

أَنْ يَكُونَ يَمِينُهُ إِلَى الْحَائِطِ وَ يَسَارُهُ إِلَى مُصَلِّي [إِلَى الْمُصَلِّي] مَعَهُ خَلْفَ الْإِمَامِ فَيَسَّامُ عَلَى يَسَارِهِ» فقط یک استثناء دارد و آن هنگامی است که شخص در صف نماز جماعت که نشسته است، سمت چپ او دیوار است و در ادامه‌ی صف در سمت چپ او، فرد دیگری کنارش نشسته است و صف در سمت راست او ادامه پیدا کرده است؛ یعنی در انتهای چپ صف نماز جماعت است. در این صورت نمازگزار سمت چپ او نیست، که سومین سلام را به فرد سمت چپ بدهد؛ لذا در این صورت سلام را به همان فرد سمت راستی خود می‌دهد. حضرت فرمودند: فقط یک استثناء دارد و آن این است که سمت راست او دیوار باشد و سمت چپ او نمازگزارانی باشند که پشت سر امام با او نماز می‌گذارند. در این صورت به سمت چپ خود سلام می‌دهد. سمت راست او دیوار است و کسی نیست.

انسان خیلی هوس می‌کند. می‌گوید ای کاش ما هم می‌توانستیم اینگونه با ائمه عليهم السلام بنشینیم و هر نکته‌ای را جزء به جزء از محضر ائمه عليهم السلام سؤال کنیم و بهره ببریم. چه توفیق بزرگی شامل حال اصحاب ائمه عليهم السلام بوده است!

«قُلْتُ: فَتَسْلِمُ الْإِمَامُ عَلَى مَنْ يَتَع» مفضل بن عمر می‌گوید: سؤال کردم اینکه مال نمازگزارها، امام جماعت به چه کسی سلام می‌دهد؟ «قَالَ: عَلَى مَلَائِكِهِ وَ الْمَأْمُومِينَ» حضرت فرمودند: بر دو ملکی که بر او موکلند و اعمال نیک و بد او را ثبت می‌کنند، بر دو ملک خودش و بر کسانی که به او اقتدا کرده‌اند و مأمومند. «يَقُولُ لِمَلَائِكَتِهِ [لِمَلَائِكِهِ] أَكْتُبَا سَلَامَةَ صَلَاتِي لِمَا يُفْسِدُهَا» امام جماعت به ملک‌هایی که بر او موکلند، می‌گوید: سالم بودن نماز مرا از چیزی که مایه‌ی تباهی نماز است، ثبت کنید و بنویسید. «وَ يَقُولُ لِمَنْ خَلَفَهُ سَلَامُكُمْ وَ آمَنُكُمْ مِنْ عَذَابِ اللَّهِ

عَزَّ وَجَلَّ» و در سلامی هم که به کسانی که پشت سر او قرار گرفته و به او اقتدا کرده‌اند، می‌دهد، می‌گوید: شما هم از عذاب خدای عزّ و جلّ در امنیت و سلامت قرار گرفتید. امام جماعت با سلامی که می‌دهد، به اقتداکنندگان، چنین خبری می‌دهد. «قُلْتُ: فَلِمَ صَارَ تَخْلِيلُ الصَّلَاةِ التَّسْلِيمِ» مفضل بن عمر می‌گوید: از امام صادق علیه السلام سؤال کردم: چرا حلال شدن توجّه و سخن گفتن با دیگران و خروج از نماز، با سلام گفتن مقرر شد؟ «قَالَ: لِأَنَّهُ تَحِيَّةُ الْمَلَائِكَةِ» حضرت فرمودند: به خاطر اینکه این نوعی تحیّت گفتن به دو ملکی است که بر آن شخص موکّل اند. «و فِي إِقَامَةِ الصَّلَاةِ بِحُدُودِهَا وَ رُكُوعِهَا وَ سُجُودِهَا وَ تَسْلِيمِهَا سَلَامَةً لِلْعَبْدِ مِنَ النَّارِ وَ فِي قَبُولِ صَلَاةِ الْعَبْدِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ قَبُولُ سَائِرِ أَعْمَالِهِ. فَإِذَا سَلِمَتْ لَهُ صَلَاتُهُ سَلِمَتْ جَمِيعُ أَعْمَالِهِ وَ إِنْ لَمْ تَسَلَمْ صَلَاتُهُ وَ زِدَّتْ عَلَيْهِ، زِدَّ مَا سِوَاهَا مِنَ الْأَعْمَالِ الصَّالِحَةِ.»^۴ در اقامه‌ی نماز هم با همه‌ی حدود، رکوع، سجود و سلام آن، نوعی سلامت یافتن عبد از عذاب و آتش دوزخ حاصل می‌شود و در قبول نماز عبد در روز قیامت، قبول همه‌ی اعمال او هم نهفته است. اگر نماز فرد سالم بود و از او پذیرفته شد، همه‌ی اعمالش هم به سلامت از او پذیرفته می‌شود و اگر نمازش سالم نبود، همه‌ی اعمال دیگر او هم، ولو اعمال صالح انجام داده باشد، مردود خواهد بود و پذیرفته نخواهد شد.

این هم یک روایت از امام صادق علیه السلام به نقل مفضل بن عمر، در مورد سلام گفتن نمازگزار برای خروج از نماز.

حدیث چهارم از عبدالله بن فضل هاشمی است. او هم از امام صادق علیه السلام نقل می‌کند. «قَالَ: سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام عَنْ مَعْنَى التَّسْلِيمِ فِي الصَّلَاةِ» عبدالله بن فضل هاشمی می‌گوید: از امام

۴. حرّ عاملی، وسائل الشیعة، ج ۶، ص ۴۲۳ و مجلسی، بحار، ج ۸۲، ص ۳۰۵ و صدوق، علل الشرایع، ج ۲، ص ۳۵۹.

صادق عليه السلام در مورد معنای سلام گفتن در نماز سؤال کردم. «فَقَالَ: التَّسْلِيمُ عَلَامَةٌ الْأَمْنِ وَ تَحْلِيلُ الصَّلَاةِ» حضرت فرمودند: سلام دادن هم علامت امنیت و در امان قرار گرفتن از عذاب و کیفر الهی و از همه‌ی ظلمات، آفات و شرور، از جانب خدا است ، و هم مایه‌ی حلال شدن توجّه و سخن گفتن با دیگران و خروج از نماز است. «قُلْتُ: وَ كَيْفَ ذَلِكَ جُعِلَتْ فِدَاكَ» عبدالله بن فضل می‌گوید: عرض کردم ، به فدای شما شوم! سلام چه‌طور تعیین شد و چرا سلام را برای این کار مقرر کرده‌اند؟ «قَالَ كَانَ النَّاسُ فِيهَا مَضَى إِذَا سَلَّمَ عَلَيْهِمْ وَارِدًا أَمِنُوا شَرَّهُ وَ كَانُوا إِذَا رَدُّوا عَلَيْهِ أَمِنَ شَرَّهُمْ» امام صادق عليه السلام فرمودند: در گذشته این رسم بین انسان‌ها بود که اگر شخص تازه‌واردی بر آنها وارد می‌شد و به آنها سلام می‌کرد، آن افراد احساس امنیت می‌کردند و می‌دانستند که این فرد قصد شر رساندن ندارد؛ چون به آنها سلام کرد. متقابلاً اگر کسانی که فردی بر آنها وارد شد، جواب سلام آن وارد شده را می‌دادند، او هم احساس امنیت می‌کرد که جمعیتی که بر آنها وارد شده است، قصد شر رساندن به او را ندارند. «فَإِنْ لَمْ يُسَلِّمْ لَمْ يَأْمَنُوهُ وَ إِنْ لَمْ يَرُدُّوا عَلَى الْمُسَلِّمْ لَمْ يَأْمَنُ مِنْهُمْ» اما اگر فرد تازه‌وارد سلام نمی‌کرد، از او احساس امنیت نمی‌کردند؛ بلکه احساس خطر می‌کردند و می‌گفتند چه‌بسا این شخص قصد آسیب رساندن به ما را دارد و اگر این جمعیت پاسخ سلام او را نمی‌دادند و سلام را به او بر نمی‌گرداندند، فرد تازه‌وارد از آنها احساس خطر می‌کرد و می‌گفت: احتمالاً اینها می‌خواهند بلایی سر من بیاورند و شرّ و ضرّی از آنها به من می‌رسد. «وَ ذَلِكَ خُلُقٌ فِي الْعَرَبِ» و این اخلاقی رایج در بین عرب بود. «فَجُعِلَ التَّسْلِيمُ عَلَامَةً لِلْخُرُوجِ مِنَ الصَّلَاةِ وَ تَحْلِيلًا لِلْكَلامِ وَ أَمْنًا مِنْ أَنْ يَدْخَلَ فِي الصَّلَاةِ مَا يُفْسِدُهَا» لذا سلام به‌منزله‌ی علامتی قرار داده شد برای بیرون رفتن از نماز، حلال شدن سخن گفتن با دیگران و امنیت از اینکه چیزی که مایه‌ی

تباه و فاسد شدن نماز است، بر نماز وارد شود. این یک نکته بود. «و السَّلَامُ اسْمٌ مِنْ أَسْمَاءِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ وَ هُوَ وَاقِعٌ مِنَ الْمُصَلِّي عَلَى مَلَكِي اللَّهِ الْمُؤَكَّلِينَ بِهِ»^۵ حضرت فرمودند: اما نکته‌ی دیگر این است که سلام اسمی از اسماء خدای عزّ و جلّ است و این سلامی که نمازگزار می‌دهد، متوجّه دو ملک است که ملائکه‌ی الهی هستند و بر این فرد گمارده شده‌اند و مأمور ثبت اعمال او هستند.

آخرین روایت جمله‌ی کوتاهی از یک روایت بلند از امام عسکری علیه السلام است؛ که امیدوارم اگر خدا توفیق داد، پس از اتمام بحث سلام و تکبیری که بعد از آن گفته می‌شود، در بحث‌های کلی نماز، آن روایت را خدمتتان بخوانم؛ اما اکنون فقط یک جمله‌ی آن را می‌خوانم، که در مورد نماز است.

حضرت فرمودند: «فَإِذَا سَلَّمَ مِنْ صَلَاتِهِ سَلَّمَ اللَّهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ عَلَيْهِ مَلَائِكَتُهُ»^۶ هنگامی که نمازگزار سلام نماز را می‌دهد، خدا و ملائکه‌ی الهی متقابلاً بر این نمازگزار سلام می‌کنند. اینکه سلامی که از جانب خدا شامل حال انسان شود، چه برکات، امنیت، پاکی و سلامتی را برای شخص به ارمغان می‌آورد، بحث مفصّلی است.

این از چند روایت که خواستیم بدانیم در روایات در باب سلام نماز، چه آمده است.

اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ وَ عَجِّلْ فَرَجَهُمْ

^۵ حرّ عاملی، وسائل الشّیعة، ج ۶، ص ۴۱۸ و مجلسی، بحار، ج ۸۲، ص ۳۰۷ و صدوق، معانی الاخبار، ص ۱۷۶.

^۶ امام حسن عسکری، التفسیر المنسوب الی الامام الحسن العسکری علیه السلام، ص ۵۲۴ و مجلسی، بحار، ج ۷۹، ص ۲۲۲ و محدّث نوری، مستدرک الوسائل، ج ۳، ص ۸۰.